

Ritoókné Szalay Ágnes (1931–2022)

KECSKEMÉTI Gábor

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, kutatóprofesszor, intézetigazgató
ORCID: 0000-0003-2473-2946

Ritoókné Szalay Ágnes az 1960-as évektől mindvégig az Irodalomtudományi Intézet Reneszánsz Osztályának külső munkatársa, a reneszánsz- és barokk-kutatók országos, informális hálózatának, a Rebakucsnak megbecsült, iránymutató tagja volt. A Rebakucs felolvasóüléseinek sorában 1970 februárjában beszélt először, mégpedig a Balassi Menyhártról szóló komédia keletkezésének körülményeiről, később e szöveget a politikai szatíra fejlődéstörténetébe állította, előadott továbbá – egyebek között – Debreceni Ember Pál egyháztörténetéről, Bakócz Tamás breviáriumáról, Hunyadi János gyulafehérvári síremlékéről. A Rebakucs évenkénti nagykonferenciáinak történetében 1975-ben, Mátrafüreden tartotta meg első előadását Marsilio Ficinóról, az utolsót pedig tavaly ősszel, 2022 szeptemberében, a Janus Pannonius és Vitéz János halálának 550. évfordulója alkalmából megszervezett esztergomi konferencián, amelynek nyitóelőadását otthonából, Zoom-kapcsolaton át bejelentkezve olvasta fel, csak fizikailag fáradva meg kissé, teljes szellemi pompában, töretlen benső tartással és derűvel. A két szélső dátum közötti több mint öt évtizedben magisztrális tanulmányok sora jelent meg tőle az *Irodalomtörténeti Közleményekben* és az irodalom- meg eszmetörténeti kutatás legrangosabb további folyóirataiban és tanulmányköteteiben, többek között Balsarati Vitus Jánosról, a Pataki Névtelenről, Rimay Jánosról, a wittenbergi egyetem promoteáltjairól, Philipp Melanchthonról, Bonfini és más magyarországi humanisták szövegeinek utóéletéről, majd egyre inkább és egyre több Janus Pannoniusról és itáliai meg magyarországi kortársairól. E tanulmányainak jelentékeny része két nagy tanulmánykötetében összegyűjtve is olvasható, amelyek 2002-ben és egy évtizeddel később, 2012-ben jelentek meg az intézet *Humanizmus és reformáció* című sorozatában. 2021 szeptemberében pedig, kerek születésnapja alkalmából, az Irodalomtudományi Intézet létrehozta és ünnepélyesen megindította az életművét teljes szövegében a nagyközönség elé táró, ma is működő portálját, ahol megtalálható Ritoókné Szalay Ágnes minden tanulmánya, fordítása, szerkesztése és kötete.¹

Jól látható, hogy kezdeti kedves, 16. századi témáitól hogyan haladt visszafelé az időben, hogy az utolsó három évtizedben már elsősorban a Janus Pannonius életműve körüli kutatás

1 <https://iti.abtk.hu/hu/ritookne-szalay-agnes-honlapja>

egyszerre szintetizáló és megújító, feltétlenül irányt mutató vezetőjeként tevékenykedjék. Viszsaemlékezésében maga idézte fel, hogyan hívta őt először e tárgyról egyeztetni a Ménesi útra Klaniczay Tibor 1984 augusztusában, s hogyan eszméltek rá közben, szinte véletlenül, hogy a Teleki-féle utrechti Janus-kiadás 200. évfordulóján, Janus Pannoniusnak pedig a születésnapján folyik a beszélgetésük a magyar humanizmus páratlan nemzetközi ismertségű auktorai tudományos kiadásának megindításáról. E kritikai kiadásnak azóta három megjelent kötete van; semmiképpen sem készülhetek volna el Ritoókné Szalay Ágnesnek a művek attribúciójára, kronológiájára, biográfiai háttérére kiterjedő, elképesztő mélységű alapkutatásai és sorozatszerkesztői munkálkodása nélkül.

A tudós pótolhatatlan és időtálló, maradandó hatású eredményei azonban csak egy része annak az összképnek, amelyet olyan reménytelenül próbálunk most megragadni. A személyiség páratlan varázsa szinte felidézhetetlen, alig megragadható, s csak azért nem mondanám tünékenynek, mert minden kollégájának emlékezetébe mélyen bevésődve legalább addig bizonyosan kitart, amíg közös ügyünket, a magyarországi humanista irodalom- és művelődéstörténet kutatását tovább folytatni módunk adatik. Ágnes legendásan szerény, önmagát sohasem előtérbe állító, a zajos nyilvánosságtól szinte menekülő habitusa, amely ugyanakkor bátran, határozottan, félreérthetetlen iránymutatással mindig, minden rendelkezésére álló eszközzel a minőséget, az igényességet kívánta előmozdítani és elismerni, amely azt a fajta munkát követelte meg, amit olyan lelkiismeretes alaposítással végeztek el, hogy rendszeressége által válhatik megvilágító fontosságúvá – nos, ez a habitus, ez az értékrend, ez az egyszerre szakmai és erkölcsi mérce sokunk nélkülözhetetlen támpontja, iránytűje volt mind a tudományos, mind a tudományos-vezetési kérdésekben, döntésekben. Utolsó levele, amelyet tőle kaptam, tavaly november 18-án, pontosan ugyanerről szolt megint: arról a mozgástérről, azokról az eredményekről, amelyek a magyar irodalomtudománynak s benne az Irodalomtudományi Intézetnek a nemzetközi kutatásokba való, világszínvonalú beágyazottságát bizonyítják és biztosíthatják.

Amikor ez a levél megérkezett, aggodalom fogott el. Olyan léptékű összegzés, olyan fokú ösztönzés, olyan nagyarányú programadás volt belőle kiolvasható – hogy az szinte már a vég-hagyatkozás látószögét teremtette meg körülötte. Figyelme, féltő gondja, szeretete még egyszer, utoljára felmérte az őt is magába foglaló kutatóközösség elmúlt évtizedeinek perspektíváit, s kijelölte az engesztelhetetlen igényességgel folytatandó program sarokpontját: a nemzetközi tudós világ vérkeringésébe való szerves beilleszkedés soha fel nem adható igényét. S most, alig két hónappal végakarátának e kinyilvánítása után, most itt állunk Ritoókné Szalay Ágnes hamvai fölött, s szinte még megfogalmazni sem tudjuk a veszteséget, amely bennünket ért. A világ, amelyet fáradhatatlan tevékenységével oly nagy mértékben jobbá tudott tenni sokunk számára, kietlenebb, rosszabb hely lesz nélküle. Gondolatai, szellemi ereje és tartása elemi szükségletünk, s mindez bizonyosan tovább kísér bennünket munkálkodásunkban. Porhüvelye pedig, amelytől ma búcsút veszünk, nyugodjék békében!

(Elhangzott Budapesten, a Fiumei úti temetőben 2023. január 20-án)